

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie

Viktor Teissler

Z Klementina na Karlov

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 2 (1957), No. 4, 484--492

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/137311>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 1957

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

črtou, která trochu osvětluje prehistorii, jak se jevila posluchači nezasvěcenému do jednání profesorského sboru a universitních úřadů. Při tom se mi ovšem vybavuje v paměti celý život dychtivého studenta, jeho radost a pýcha, s kterými se snažil pronikat do tajů vědy, vzpomínám i na ostatní své učitele, jak matematiky, tak fysiky a příbuzných oborů a také filosofie, které jsem se věnoval se zvláštní zálibou. Velká studijní svoboda — která měla ovšem také své stinné stránky — činila z universitních studií krásný sled rozumových i citových dobrodružství, jež náleží k nejkrásnějším vzpomínkám mého života. A vzpomínky na studium fysiky neřadí se tu na poslední místa.

Z KLEMENTINA NA KARLOV

Dr VIKTOR TEISSLER

Do fysikálního ústavu jsem přišel po prvé na podzim roku 1902, kdy jsem jako posluchač filosofické fakulty české university chtěl studovat matematiku a fysiku. Bylo to ovšem ve »starém« ústavě, nebo jak někdy s ironickou trpkostí říkával profesor Strouhal, v »provisorním« ústavě. Při tom neopomíjel připojit, jak tuhý život dovedla prokázat rakouská provisoria, pokud byla českému národu nepříznivá. Tento provisorní fysikální ústav byl v Klementinu; byl rozdělen na dvě, vlastně na tři části: posluchárna s přípravnou a sbírkami byly ve druhém patře Klementina — proti Zrcadlové kapli. Od schodiště se šlo dlouhou chodbou ke vchodu do posluchárny. Před posluchárnou naproti oknu byla na zdi prkenná tabule, nesoucí synoptické meteorologické mapy za uplynulý týden, které se denně doplňovaly. Strouhal přednášel pravidelně v poledne (od 11 do 12 hod.).

Vzpomínám si, že jsem si zapsal podle tištěného seznamu přednášek experimentální fysiku profesora Čenka Strouhala. Před vchodem do posluchárny byly vpravo na chodbě dveře vedoucí do přípravné a sbírek, na kterých byla visitka se jménem dr. Vincence Strouhala. První zklamání! Tedy profesor Čeněk Strouhal nečekal na mladého adepta experimentální fysiky, postaral se již o nějakého svého příbuzného Vincence Strouhala. Brzy jsem poznal, jak později ještě často, že tu byl omyl, a to na mé straně. Vincenc a Čeněk byla táž osoba.

Posluchárna byla dlouhá síň s vodorovnou (nestupňovitou) podlahou, lavice bez přerušení, oddělené úzkými chodbičkami od pobočních zdí, probíhaly po celé šířce síně. Nepamatuji se, kolik oken měla posluchárna, vyhlídka šla na dvůr Klementina, a poněvadž posluchárna byla v nejvyšším poschodí, bylo z oken vidět přes Křížovnický chrám na Hradčany. V čele posluchárny byla velmi dlouhá a poměrně vysoká tabule. Aby se tabule plně využila, byly u ní dvě přenosné stoličky — Strouhal jich však nepotřeboval. Experimentální stůl byl vysoký a poměrně široký; o té šířce se udržovala domněnka, že je nadměrná. Proto, když se zařizoval nový ústav a z Klementina se přenášel všechn dosavadní inventář, byla část svrchní desky po délce odříznuta — ukázalo se, že celkem zbytečně. Tento experimentální stůl přišel do malé posluchárny. V nové budově s ústředním topením se starý nábytek (stoly, stativy, skříně) velmi dobře osvědčil právě tím, z jak dobrého dřeva byl zhotoven a jak pečlivě zpracován. Po boku experimentálního stolu byl

do podlahy trvale vmontován »Strouhalův sloup«, který nahoře nesl vodorovnou lať, na níž se zavěšovaly různé aparáty, na př. váhy, kyvadla a podobně.

V levém předním rohu posluchárny byl vchod z přípravné. Vedle něho stály kyvadlové hodiny, které podobně stojí v nynější malé posluchárně.

Okna v posluchárně a v přípravě byla zatemňována pomocí dřevěných okenic, osvětlení posluchárny bylo plynové.

Kolik posluchačů se vešlo do posluchárny, dnes se již nepamatuji; mám jen dojem, že Strouhalovy přednášky netrpěly nedostatkem posluchačů. Strouhal přednášel v poledne, současně pro »pány odborníky«, přírodopisce, chemiky, mediky a farmaceuty. O experimentální stránku Strouhal velmi pečoval, a také se mu všechny pokusy dařily. Když dospěl ke zvlášť zajímavým pokusům, nahrnulo se do posluchárny tolik diváků, filosofů i právníků, že byl v posluchárně vzduch stěží dýchatelný. Tu se také jednou stalo, že influenční elektrika selhala, ačkoli proti takové nehodě byla ozařována plynovými ohřivači, a místnost před zahájením přednášky byla čerstvě vyvětrána. Jak se tehdy p. Bečka vyjádřil, kdyby teplota klesla o $\frac{1}{2}$ stupně, tak by v posluchárně přšelo. — Kolik nás tehdy na přednášce bylo, mohu odhadnout jen přibližně. 17. února 1896 přednášel Strouhal ve prospěch Spolku pro podporování nemajetných filosofů o zcela novém objevu Roentgenově a vymínil si, že Spolek nerozprodá více lístků než 150, aby se do posluchárny dostali všichni, kdo si zakoupili vstupenky.

Na projekci kladl Strouhal velkou váhu. Ale jemu nešlo o prosté promítání diapositivů. Místo nich byla v ústavě řada velkých diagramů, rozměru asi 1 m², kreslených bílou barvou na černém papíře, napjatém na dřevěných rámech. Při přednášce stál diagram opřený o Strouhalův sloup na stole; po přednášce býval po několik dní zavěšen na stěně. — Strouhal promítal pokusy, na př. pokusy vztahující se k povrchovému napětí, k zjevům elektrolysy, kmitání ladiček a blan v akustice a pod. Jediné byly jeho demonstrace z krystalografické optiky.

Užíval projekce horizontální i vertikální; za zdroj světla sloužil hořák plynový, drumondské světlo, gazolinová lampa i elektrický oblouk. Stabilní akumulátory byly u okna v přípravě, v praxi se užívalo přenosných akumulátorů. Nabíjecí agregát byl v mechanické dílně. Přípravná byla spojena s dílnou domácím telefonem.

V době mých začátků byl Strouhalovým asistentem Dr Macků, potomní profesor experimentální fyziky na Masarykově universitě, a Ph. C. P e c h á č e k.

Velmi důležitou osobou byl mechanik ústavu Vendelín Bečka, který měl svou dílnu v přízemí v pravém koutě u vstupu z Karlovy ulice.

Dále v ústavu pracovala úklizečka Marie Budilovská, paní Máry — jinak se jí neříkalo. Ta konala pochůzky mezi Klementinem a bytem prof. Strouhala na Anenském náměstí. Bečka bydlil v II. poschodí za posluchárnou fyzikálního ústavu. Schodiště k jeho bytu bylo patrně jiné nežli do ústavu, poněvadž se nepamatuji, že bych někdy viděl některého člena jeho četné rodiny na hlavním schodišti. O bytě tak usuzuji z toho, že v letním semestru, kdy Strouhal přednášel akustiku a optiku, paní Máry ve spížirně nebo v jiné místnosti Bečkova bytu fungovala u zrcadla heliostatu jako hodinový stroj. Když se po nebi táhly obláčky a projekce proto Strouhala neuspokojovala, vyhlížel p. Bečka často během přednášky z okna přípravné, zda špatné osvětlení je zaviněno vskutku stavem oblohy, či zda meteorologická závada je na straně paní Máry.

Do dalších ubikací fyzikálního ústavu jsem se dostal koncem zimního semestru,

kdy jsem kolokvoval z 5hodinové přednášky. Kolokvovali jsme toho večera tři kandidáti, starší matematik-fysik, starší chemik a já. Chemik byl velmi dobře připraven a prof. Strouhal byl s jeho odpověďmi nad míru spokojen. Snad měl jednu vadu; odpovídal na otázky zkoušejícího několikrát po sobě: »Ano, pane profesore« nebo »Ano, pane doktore«, ale nikdy po dobu dlouhého kolokvia neužil tehdy všeobecně užívané titulatury. To asi byl důvod, proč nám prof. Strouhal nenápadným způsobem připomněl, co se sluší a patří, a všem na kolokvijní vysvědčení se podepsal Dvorní rada Dr V. Strouhal.

Kancelář Strouhalova byla v I. patře »domečku«, dněs již zbouraného, který stál přilepen k universitní knihovně a z jehož oken bylo vidět na okna posluchárny. Domeček byla jednopatrová rohová budova se širokým vjezdem; v přízemí byly dvě velké místnosti, kde se v letním semestru konalo fyzikální praktikum: v jedné místnosti převážně práce akustické a tepelné, ve druhé elektrické. Optická cvičení se konala naproti v posluchárně nebo v přípravně. Strouhal měl v I. patře rohový velký pokoj. U něho ve večerních hodinách pracoval tajemník zkušební komise p. Čuban z techniky. Strouhala nejčastěji jsem zastihl, jak psal stoje u vysokého pultíku. A pokud vím, užíval své kanceláře velmi vytrvale. Tehdy po vytištění *Akustiky* pracoval na rukopisu své *Thermiky*.

Vedlejší místnost s okny po jedné straně byla laboratoř. asistentů. V témž poschodí byla vedle schodiště fotografická laboratoř, adaptovaná z původního záchodu.

Když jsem byl v 2. studijním roce, vrátil se z Darmstadtu do Prahy Strouhalův první asistent docent B. Kučera. Dr Macků odešel na techniku do Brna. Nepamatuji se dobře na to, kdy se mi objevil asistent Závíška; ten, myslím, byl také v Brně.

Kučera přinesl do ústavu mnoho nového. Přednášel nám hlavně stati z elektrotechniky a vedle toho v zimním semestru pro všechny posluchače, kteří chtěli v následujícím letním semestru (a jindy než v létě praktikum nebylo) navštěvovat fyzikální cvičení, dvouhodinový »Úvod do praktika«, z něhož úspěšně kolokvium bylo podmínkou pro přijetí do předepsaného povinného praktika. Rozproudil také život v obvyklých týdenních přednáškách v Jednotě čs. matematiků a fysiků. Její schůze bývaly v menší posluchárně v I. poschodí pod fyzikálním ústavem. Před přednáškou úřadovali v knihovně pro činné členy jednatelé a knihovníci Jednoty — vzpomínám na kol. Šmoka a kol. Zahradníčka. Knihovna měla místnosti pod bytem Bečkovým.

Na podzim r. 1905 jsme s kol. Tomsou požádali docenta Kučera a potom na jeho pokyn i profesora Strouhala o dovolení, abychom směli v laboratoři ústavu vykonat původní experimentální práci, Tomsa o difuzi elektrolýtů a já o vnitřním tření solných roztoků. Směli jsme pracovat v rohové přízemní místnosti nejdéle do velikonočních svátků, protože v létě během praktika bylo vyloučeno zabírat pracovní místo, kterého při stále vzrůstajícím počtu účastníků byl velký nedostatek. — Tehdy jsem po prvé od profesora Strouhala slyšel o novostavbě ústavu. Radostně nás oba vital k vědecké práci, ale litoval, kdybychom přišli o jeden nebo dva roky později, to že bychom nebyli nijak časově omezeni, poněvadž v novém ústavě je pro takové práce počítáno nejméně se 4 nebo 8 laboratořemi.

V letním semestru jsem již asistoval v praktiku pod vedením Kučerovým. Následujícího roku pracoval Závíška v Anglii, já jsem se mohl jako asistent-volontér (t. j. bezplatný) nastěhovat k jeho stolu v I. poschodí. Tehdy Kučera s prof.

B. Maškem konali řadu měření s radiem, Kučera zjistil radioaktivitu vltavské vody — v těch měřeních jsem pokračoval postupně k Sázavě a hlavně k Berounce. O tom bylo referováno na Sjezdu čs. přírodopýtců a lékařů. Kolega V. Pokorný v tu dobu se marně snažil dojít uspokojivého vysvětlení odchylek při Kučerově kapkové metodě, kterou později prof. Heyrovský tak úspěšně rozvinul.

Blížil se konec klementinského provisoria. Ještě v té době pocítil Strouhal, že jeho životní snaha je ohrožena tentokrát se strany nalezince, jehož zástupce se bránil proti zastavení dosavadní vyhlídky »z hygienických« důvodů, poněvaž projektovaná budova fysikálního ústavu bude prý zdržovat volný přístup čerstvého vzduchu. Strouhal zvítězil. Zatím stoupal počet posluchačů matematiky a fysiky na filosofické fakultě povážlivou měrou, i počet mediků značně vzrůstal, což Strouhalovi přispívalo k statistickému podepření jeho požadavků. Říkalo se — tehdy jsem tomu nerozuměl — že Strouhal měl ve Vídni dobré postavení.

K Strouhalovi docházeli do »domečku« projektanti vnitřního zařízení; vzpomínám na šéfinženýra Křižíkových závodů, později prof. dr. L i s t a; stavbu řídil vrchní stavební rada Labler, s ním spolupracoval zvlášt po stránce umělecké architekt inž. Gerstel.

Novostavba se dokončovala shora. Pomýšlelo se na pozvolné stěhování inventáře, který vyžadoval zvláštní péče. Při každé cestě na Karlov jsme spolu odnášeli něco z Klementina. Jednou jsem chtěl odnést normální barometr, ale p. Bečka mi v tom bránil, ten že si vymínil sám p. dv. rada; kdo jej opravdu odnesl, nevím. V době, kdy jsem se já k tomu nabízel, dlel Strouhal v Seči, a když se nakonec hromadně stěhovaly všechny sbírky, byl jsem mimo Prahu.

Práce s vnitřním zařizováním novostavby nepostupovaly shodně s plánováním. Na př. chyběl nábytek. Proto se aparáty a knihy ukládaly zatím v knihovně, která byla projektována v II. patře, prostě na podlahu. Byli jsme překvapeni, jak bohatý inventář byl uložen v provisoriu. Přístroje záhy pokrývaly celou podlahu, na některých místech ve vrstvách ne monomolekulárních. Na začátku se každý snažil, aby zachovával alespoň svůj pořádek, a nakonec z toho povstal úplný zmatek.

V normálním termínu byly zahájeny přednášky, třeba v budově zdaleka ne hotové, zvlášt pokud šlo o vnitřní zařízení. Tu jsme se po dokončení jedné partie vydávali na obhlídku v knihovně, abychom pátrali, zda někde objevíme tu či onu součást, kterou budeme v nejbližší době potřebovat.

V Klementinu měl Strouhal přednášky tak vypracovány, že pro každou hodinu bylo vyznačeno, jaké pokusy a kterými přístroji se mají předvádět. O těch pokusech byly podrobné záznamy ve zvláštních knihách, které těžily ze zkušeností několika let. Tím byla příprava pro příští dobu usnadněna, ale s druhé strany nepochybně sváděly tyto poznámky k jistému ustrnutí přednášek, které se tak jenom ponenáhlu obnovovaly. Za nových poměrů v novém ústavě bylo namnoze třeba provádění pokusů zrevidovat. Proto dostal asistent za úkol po každé přednášce na zvláštní papír schematicky nakreslit plánek experimentálního stolu a vyznačit na něm umístění a bližší označení použitých strojů. Zda po odchodu Strouhalově z aktivní služby přinesly tyto záznamy jeho nástupcům užitek, nevím.

Dnešní rozdělení ústavu je poněkud odlišné od toho, jaké bylo původně.

V přízemí byly tři nebo čtyři laboratoře s okny obrácenými k nalezinci, rohová místnost byla určena pro práce magnetické. Bylo proto z jejího vnitřního zařízení s velkým finančním nákladem odstraněno veškeré železo. Na př. topná tělesa byla měděná. Do této laboratoře vedlo po chodbě ze strojovny a z akumulátorovny

silné měděné vedení v podobě nekrytých tyčí o průřezu nejméně 5 cm². Ale již na sklonku prvé světové války byla část této zásoby mědi odvedena pro válečné potřeby.

Ve všech laboratořích byly rozměrné rozvodné desky opatřené voltmetry i ampérmetry, zařízenými pro maximální příkon — a tím pro vlastní měření na laboratorním stole pravidelně málo citlivými. V každé laboratoři byl vedle toho rozveden svítíplyn a voda.

Směrem ke Karlovu byly tři místnosti pro praktika. Místnosti byly tak rozsáhlé a praktikum konečně vybaveno tolika přístroji, že jsme mohli doufat, že nám týdnem 8 odpoledních hodin předepsaného praktika nezabere všech 6 odpůldní do týdne. Za místnostmi pro praktikum byla mechanická dílna. Z ní se po několika schodech sestupovalo do velkého prostoru strojovny, kde stálo několik elektrických agregátů, každý se svou vlastní rozvodnou deskou. Strojovna byla pod posluchárnou, jejíž úroveň podlahy ležela v I. mezipatří; vstup pro posluchače byl v mezipatří mezi prvním a druhým poschodím, strop ve stejné výši nebo poněkud výš nežli v II. patře.

Tato t. zv. velká posluchárna byla stupňovitá se spádem poměrně pozvolným. Uprostřed posluchárny byl projekční přístroj od fy M. Kohl v Saské Kamenici. Na tehdejší dobu to byla elektrická pec s proudem několika desítek ampér. Byl to epidiaskop, na př. pro episkopickou projekci byl určen Zeissův Tessar o velké světelnosti a s ohniskovou délkou 60 cm. Aparát byl zařízen na chlazení proudící vodou. K projekci interferenčních pokusů se nehodil, vadilo mu horizontální uložení kladného uhlíku. Promítalo se na sádrovou plochu na stěně za tabulí. Opět jsme byli zklamáni při projekci přímohledným hranolem. Ani rozsah spektra, ani jeho intenzita neodpovídaly našemu očekávání. Pro přednášejícího, který stál u experimentálního stolu, byla osa projekčního stroje příliš vysoko. Jednoduchou obloukovou lampou s dosti velkým flintovým hranolem, s kterými oběma se mohlo libovolně otáčet na podlaze posluchárny a postavit k nim vhodně projekční stěnu, se docílilo daleko uspokojivějších výsledků.

Mezi první řadou lavic a experimentálním stolem byl poměrně široký volný prostor. Podlaha v posluchárně byla linoleová, což nám ze začátku vadilo při elektrostatických pokusech.

V čele posluchárny byly dvě veliké černé skleněné tabule, které se zvedaly a spouštěly elektrickými motory. Elektrickým pohonem bylo opatřeno také zatemňování oken z černého sukna, kde mezi vrstvami vlněnými byla ještě vložka plátěná na ochranu před moly. Osvětlení posluchárny bylo nepřímé od bílého klenutého stropu. — Vedle tabule byla rozvodná deska, kam byly přivedeny všechny dosažitelné zdroje napětí s dostatečnou intenzitou. Akumulátorové baterie byly připojeny k vodorovnému pachytropu, kterým se dalo jednoduchým otáčením uskutečnit spojení se značnou libovůlí. Od rozvodné desky byly dráty pod podlahou vedeny k experimentálnímu stolu, kde byly vyvedeny k měděným tyčím upevněným pod stolní deskou po obou stranách stolu (k posluchačům i k tabuli). Instalační práce řídil vrchní elektromontér p. Hubáček.

Pod sedadly posluchačů vybývalo prázdné neosvětlené místo, kam se ukládaly kusy nábytku, nepotřebné právě při přednášce, jako stativy, věšáky a pod. Aby během přednášky klid v posluchárně nebyl rušen kácejícím se nábytkem, byl záhy přístup na toto místo posluchačům uzavřen. —

Nad tabulí u stropu byl malý balkon, na který se vstupovalo z fotografického atelieru, jenž se nalézal v II. patře.

Není pochyby, že zařízení velké posluchárny působilo na návštěvníky kouzelným dojmem, zvláště uvědomíme-li si rozdíl mezi předcházejícím provisoriem v Klementinu, které se dočkalo 25. výročí, nebo v ostatních ústavech adaptovaných ve starých budovách také jenom »provisorně« nebo bez dozoru a péče odborníka.

Ve velké posluchárně byla zavedena i umělá klimatisace, patrně jako reakce na zkušenosti z přeplněné posluchárny v Klementinu. Velkými ventilátory se do posluchárny přiváděl čerstvý vzduch ze zahrady za budovou. Ve sklepní místnosti se vzduch pytlíky zástěnami zbavoval prachu a následujícími sprchami se mohl do libovolného stupně zvlhčovat. Ve skutečnosti toto zařízení se spouštělo ani ne tak pro klimatisaci v posluchárně, jako spíše jako zajímavá ukázka pro četné návštěvy, jež si prohlížely ústav.

Přednášející vstupoval do posluchárny širokými dveřmi z rozsáhlé rohové přípravné. Tyto dveře, podobně jako i ostatní dveře z přípravné do místnosti sbírek, neměly prahů. Tak bylo možno jimi projíždět s těžkými čtyřnohými stolky s kolečky na převážení těžkých aparátů, jako induktorů, bomb s CO₂ a pod.

Pro sbírky byly určeny — tuším — tři místnosti. Zásadou Strouhalovou ještě v Klementinu bylo, že do sbírek se směly ukládat jen přístroje v úplném pořádku.

Za sbírkami byla přípravná malá posluchárna, pak malá posluchárna s vodorovnou podlahou. Tato posluchárna nemá zvláštní šatny, místo ní jsou na stěnách věšáky. Zatemnění oken má ruční pohon. K malé posluchárně doléhala t. zv. fotometrie, místnost sice rozsáhlá o třech okenních osách, ale v tehdejší úpravě ne právě vábivá. Stěny, podlaha, strop a veškerý nábytek byly černě matovány. Pak následovalo několik místností určených za laboratoře a poslední místnost u hlavního schodiště, kde mělo být museum. O jeho realizaci jsem se nikdy nedověděl. Za mých časů tam profesor Kučera zavíral nové přístroje — hlavně optické, jak postupně docházely ze zvláštní dotace pro další vybavení ústavu.

V druhém poschodí nad museem a laboratořemi ve třech místnostech byla knihovna Jednoty čs. matematiků a fyziků. Tam pod vedením prof. Hostinského vyřizovali knihovnickou agendu kolegové Kössler a Teissler.

Za knihovnou Jednoty následovaly dva dvouoknové pokoje pro asistenty, pak rohová kancelář mimořádného profesora (prof. Kučery), spojovací místnost jeho kanceláře s knihovnou ústavu, pak podobná předsíň ke kanceláři ředitele ústavu, velká rohová místnost s pěknou vyhlídkou směrem k Vltavě až na smíchovské stráně.

U vchodu k ředitelně podél vedlejšího schodiště byl osobní výtah, dále za ředitelnou místnost pro asistenty, která jimi nebyla právě nadužívána. Později se jí ujal docent fotografie dr. Vojtěch. Na konci chodby byl vchod do fotografické pracovny, z níž na jedné straně byla předsíň k tmavé komoře a tmavá komora. Z fotografické pracovny se mohlo úzkými dveřmi vstoupit na zmíněný již balkon ve velké posluchárně. Točité železné schody vedly z fotografické laboratoře do fotografického atelieru se svrchním světlem, který svou úroveň již splýval s půdou.

Tolik o rozdělení, po případě zařízení jednotlivých místností. Ještě nesmím opomenout sklepní místnosti: Pod praktikem byla — zatím — rezervována místnost pro konstantní teplotu. Za mého pobytu v ústavě, pokud vím, nebyla realizována. Mluví se o dvojitých stěnách, z nichž vnitřní měly býti z korkových

cihel. Vedle této laboratoře byl byt p. Bečky a topiče. U hlavního vchodu byl přístavek s bytem pro vrátného.

Mám dojem, že první doby práce v novém ústavě nepřinesly Strouhalovi toho uspokojení, jaké zasluhoval. Z Klementina na Malé náměstí nebylo daleko — Karlov byl pro rychlé nákupy drobných potřeb pro dílnu téměř izolován. Již jsem se zmínil o nesouhlasu mezi plánováním zařizovacích prací a jejich skutečným prováděním. Na př. celou noc před zahájením přednášek na rychlo montoval truhláři za přítomnosti továrníkovy tabule ve velké posluchárně. A k tomu bylo zapotřebí několikrát jim opakovat, že zahájení přednášek se zúčastní též místo-držitel, a to byl velký pán! Ten si prohlédl ústav později v době mimo přednášky (byly obavy z demonstrací studentů).

Když už jsme u prohlídek, tedy z počátku bývalo těch návštěv mnoho. Bývali to jednotlivci z Prahy i z Vídně. Vzpomínám na př. na hromadnou návštěvu profesorského sboru filosofické fakulty. Taková prohlídka začínala ve vestibulu pochodem po hlavním schodišti do posluchárny, pak přípravou skrze sbírky do malé posluchárny, některou laboratoří v I. poschodí, některou asistentskou garsoniérou a do Kučerovy kanceláře. Pak knihovnou ústavu ke Strouhalovi a do fotografického atelieru, kde někdy bylo fotografování. Tehdy při návštěvě profesorů filosofické fakulty, když skupina prohlízejících dospěla ve sbírkách k malým varhanám, kterých Strouhal užíval při výkladech z akustiky, zasedl jeden z pánů k varhanám a po krátkém preludování s velkým oduševněním zahrál hymnu rakouských národů. Zajímavé byly tváře ostatních přítomných. Z počátku se někteří chtěli tvářit, jako by v tom shledávali vtip, ale brzo jejich tváře zcela vážně ztuhly. Ve Strouhalově pracovně byl velký olejový portrét císaře Františka Josefa I. A před ním se rozpředla živá debata, zda malíř jeho veličenstvu lichotil nebo zda je správně vystihl. —

Zařízení nového ústavu budilo u některých osob závist, která se leckdy projevovala způsobem, že z ní Strouhal nemohl mít radost.

Trvalo delší dobu, než se Strouhalovi podařilo obsadit nová místa v ústavu personálem, ke kterému mohl mít plnou důvěru. Na místo vrátného si přál dostat p. Horského, truhláře, zatím sloužícího v ústavu prof. Puluje. Překážkou byl rakouský předpis, podle kterého v podobných případech měli mít přednost vojenští vysloužilci. A tu si Strouhal několikrát postěžoval, že mu do vrátnice nakomandují nějakého klarinetistu místo potřebného řemeslníka. Podobně tomu bylo i s místem topiče, pro kterého si vybral p. Brožka.

V Klementinu měl Strouhal u okna, u kterého pravidelně psal, zvenčí na rámu našroubováno šikmé zrcátko, v kterém mohl kontrolovat, kdo se dobývá do domečku. Tam pracoval Strouhal pravidelně zcela sám, nanejvýš v určitých, patrně předem smluvených hodinách, vyřizoval u něho agendu tajemníka zkušební komise p. Čubán z techniky. Bylo ku podivu, jak mi hned na počátku mé asistentské služby svěřil klíče od celého ústavu i od všech skříní. Zřídka, když přicházel do ústavu, zastavil se v asistentském pokoji, obyčejně když nám chtěl uložit nějakou práci. Kučera k němu docházel do ředitelny pravidelně denně odpoledne. V době přednášek jsem se se Strouhalem sešel obyčejně v přípravě a v posluchárně.

V novém ústavě se nepretržitě hemžili cizí lidé. Kdekdto měl klíče buď od předních vrat nebo od zadního vchodu ze zahrady. Jednotlivé místnosti se otvíraly »universálním klíčem«, což pro opravdové zaměstnance byl obyčejný klíč s hladkým rovným zubem, pro nepovolané návštěvníky stačil jednoduchý paklič.

V Klementinu měl Strouhal kolem sebe loyální stálé pomocníky, na Karlově alespoň se velmi rychle střídali. Po letech mi jednou vysvětloval prof. Strouhal, že ve volbě asistentů měl poměrně šťastnou ruku, vadilo jenom to, že za rakouských poměrů jim nemohl zaručit trvalé uspokojivé umístění.

O bezpečí odložených pláštů posluchačů bylo postaráno tím, že byla zřízena pro ně šatna v přízemí pod posluchárnou a po dobu přednášek se uzavírala, takže jednotlivý návštěvník posluchárny nemohl během přednášky odejít bez náležité kontroly.

Starosti o svěřený majetek Strouhala patrně hodně tížily. V Klementinu bylo vše přehledné, o každém stativu se vědělo, kdo jej dodal, po případě vyrobil; nový ústav s četnými místnostmi byl záhy nepřehlednou skryší nového náradí. I počet nákladných aparátů, zakoupených z mimořádných dotací, rozdělených na řadu let, rychle stoupal; bylo třeba je vyzkoušet. Přišlo se při tom na řadu závad. Kolikrát nařizoval Strouhal »razziik« v inventáři, kdy se měly do jedné místnosti snést na př. všechny Bunsenovy stativy s příslušenstvím, zkontrolovat s inventářem a opatřit inventárním číslem. Než se celá akce provedla, potřeboval někdo ten stativ, ten reostat, tu sádku závaží, prostě je odnesl a o následujících prázdninách jsme mohli začít znovu.

Když jsem šel před několika dny do malé posluchárny na Karlově, zaslechl jsem, jak dva mne cizí návštěvníci se pozastavovali nad tableau, vyvěšeným v mezipatří před I. poschodím. Tableau obsahuje několik pohledů na novostavbu ústavu a pak dva snímky veselé společnosti s výkladem, který svou tendencí budil pohoršení obou návštěvníků.

Při odchodu z Ústavu jsem si také nenápadně prohlédl inkrimované snímky. Vyloudily mi úsměv, ne-li přímo na tváři, tedy v mysli. Zde nejde o hýřící profesorský sbor, nýbrž o fotografie z »Jarní slavnosti Úterkářů«.

Nehodlal jsem se o tom zmiňovat, ale když už se takový snímek skoro po padesáti letech(!) objevil na veřejnosti, podávám k němu vysvětlení: V době mých studií a ještě několik desetiletí potom seskupili se asistenti a mladší docenti přírodovědeckých oborů v neoficiální spolek, který pravidelně každé úterý konal v 6 hod. večer v některém ústavě odbornou přednášku, na kterou měli přístup členové »Úterka«. Po přednášce se chodilo na večeri, nejprve k Choděrovi na Národní třídě; později ke Gráfovi na bývalém náměstí Komenského a nakonec do vinohradského Národního domu. Výběr členů této společnosti byl přísný: před uvedením nového člena se o něm hlasovalo, byl by stačil jeden záporný hlas k odmítnutí. Přednášky bývaly velmi cenné a hlavně obsahově pestré, vystřídalo se v nich mnoho vědních oborů. Po přednášce se pravidelně diskutovalo; vzájemnými dotazy a odpověďmi se načatá látka všestranně prodebatovala. Takové přednášky a pravidelný styk dorůstajících odborníků jistě nemohl být nikomu na závalu.

Úterkáři měli další obyčej: jednou do roka uspořádali ti, kteří v předcházejícím roce sklídili zvláštní úspěch, na př., že se ženili, habilitovali nebo byli jmenováni profesory, ostatním členům slavnostní večeri, t. zv. Jarní slavnost, která se mohla odbavovat i v zimním nebo podzimním období. A další zásadou (z počátku) bylo, že se touto večerí (ovšem studenou) »zasvěcoval« nový ústav. Sám jsem se zúčastnil zasvěcení Botanického ústavu na Slupi a pak Fysikálního ústavu na Karlově. Tato večere se podávala v přízemní místnosti pro praktikum. Dostavil se na ni též prof. Strouhal jakožto domácí pán, dlouho se však nezdržel a v tichu

odešel. Přírozeně nálada v mládeži stoupala a když dospěla vrcholu, tak nás přítel Vojtěch na památku ofotografoval. Tuto náladu vystihují vystavené dvě fotografie, jenom, že ani jedna, ani druhá nepochází z Jarní slavnosti pořádané ve fysikálním ústavě. O tom svědčí pozadí fotografie: V ústavě marně by se hledala podobná okna nebo záclony. Na obou fotografiích náhodou chybí Kučera. — Jarní slavnost ve fysikálním ústavě byla jednou z nejzdařilejších — na akademické půdě poslední; pozdější byly přeneseny do soukromých místností hostinských. Po tomto vysvětlení uvádím jména přátel, zvěčněných na fotografii, pokud jsem si je dovedl uvědomit z malé fotografie, pořízené při umělém světle:

Na fotografii, k níž je připsán výklad; »Profesorský sbor v Jarních radovánkách« u stolu sedí veterinář Dr Vojáček; Vlad. Staněk, zakladatel cukrovární-kého výzkumného ústavu; chemik J. Milbauer; lékárník Senft; Dr St. Nikolau; geograf J. Daneš; botanik K. Domin; chirurg S. Kostlivý; dětský lékař prof. Švehla. Za nimi stojí chemik F. Schulz; internista K. Hynek; laryngolog V. Gutt-mann; chirurg Burian; V. Teissler; inž. Poupě; ortopéd S. Tobiášek; G. Domin, tehdy místopředseda úředník; angličtinář Krupička; Dr F. Tomsa; chemik Rys; fotograf doc. V. Vojtěch. V další řadě: meteorolog S. Hanzlík; chemik Štěrbá-Böhm; lékárník Kubát; lékárník Thon; chemik Jelínek; MUDr G. Čech; inž. Ví-tek; inž. chem. Bien; prof. Dr Schiebel; prof. chem. Plzák; v poslední řadě chem. Švagr; chem. Dr Vrbík, chem. Kiczka. — Na druhé fotografii, doplněné vysvětlujícím textem: »Bývali Čechové statní junáci... (nehynoucí vzor kolektivního ži-vota dnešních pedagogů)«, jsou? .?, Z. Domin, Vrbík, Nikolau, Daneš, K. Domin, Staněk, Vítek, Kostlivý.

Kritikům a mravokárcům připomínám, že jsme také jednou byli mladí, a ko-nečně z literatury vím, že dávno před námi na př. jeden z vynálezců fotografie Wedgwood byl členem podobné »Lunar-Society« Měsíční společnosti. Proč »Mě-siční«? Inu, její členové se pravidelně scházeli každé pondělí, které následovalo po úplňku, aby se páni vraceli domů za měsíčního svitu a nebyli odkázáni na umělé osvětlení, tehdy ještě ne dosti spolehlivé. Členy této měsíční společnosti byli na př. Joseph Priestley, Mathew Boulton, Dr Erasmus Darwin, Wiliam Murdoch, Wiliam Herschell, tedy osobnosti ne právě bezvýznamné. —

Podal jsem zde několik vzpomínek na začátky nového fysikálního ústavu, dou-fám, že neskreslených, alespoň ne úmyslně. Na jejich sestavení mi vybyla po-měrně krátká lhůta, takže bych stěží stačil ověřit si některá data, na př. leto-počty. Nad veškeré pochybnosti je jisto, že zásluhy si získal v přední řadě Strou-hal, jemu po boku stál a účinně mu pomáhal Kučera. Doufám, že jsem svými vzpomínkami, které jsem zde uvedl, nikomu neublížil, ani nikoho nespravedlivě netlačil do popředí. Také jsem nenapsal všechno. Jsem přesvědčen, že každý má právo na jisté soukromí. —

POZNÁMKA: K článku prof. Teisslera chtěli bychom dodat, že zveřejněním dvou foto-grafií z »Jarních slavností úterkářů« na naši nástěnce, věnované 50. výročí FÚKU, jsme nechtěli kritisovat nebo odsuzovat schůzky úterkářů. Právě naopak. Dosti často jsme postrádali mezi pracovníky našich kateder zdravého ducha porozumění nejen v práci, ale hlavně i ve chvílích oddechu, při společných zábavách a lidském, neoficiálním vzájemném poznání. A to byl hlavní důvod zveřejnění zmíněných dvou snímků, objevených po 50 letech ve sbírkách ústavu — připomenout, že nezbytným doplňkem denní odborné práce v ústavu by měly být i chvíle, kdy si všichni neoficiálně pohovoříme, kdy se pobavíme a tím i lépe poznáme.

Redakce nástěnných novin FÚKU